

K DOKUMENTU ÚZEMNÍ AGENDA EVROPSKÉ UNIE

Karel Maier

Osm let po schválení Evropských perspektiv územního rozvoje jako klíčového materiálu pro udržitelný rozvoj Evropy jsou Evropská unie i svět odlišné. EU se rozrostla o řadu zemí především ve východní polovině Evropy a Evropa jako celek i celý svět čelí řadě nových výzev. Nový materiál pro jednání ministrů zemí EU zodpovědných za územní rozvoj obsahuje řadu priorit, s nimiž se budou členské země ve svých podmínkách muset vyrovnat a nalézt na ně svoji konkrétní odpověď. Článek hledá českou interpretaci jednotlivých priorit a problémů s nimi spojených.

Kontinuita tématu udržitelného územního rozvoje a soudržnosti

Udržitelným územním rozvojem jako společnou agendou pro všechny členské státy tehdy ještě nerozšířené Evropské unie se na vrcholné úrovni zabývaly již Evropské perspektivy územního rozvoje (ESDP), dokument schválený ministry EU zodpovědnými za regionální rozvoj a územní plánování v roce 1999.

ESDP formulovaly trojjediný cíl udržitelného rozvoje Evropy, spočívající na třech pilířích:

- hospodářské a sociální soudržnosti;
- zachování přírodních zdrojů a kulturního dědictví;
- vyváženější konkurenceschopnosti evropského území.

K dosažení takto formulovaného cíle perspektivy pojmenovaly následující společné cíle územního rozvoje:

- vyvážený a polycentrický systém osídlení; nový vztah venkova a města;
- rovnocenný přístup k infrastrukturám a informacím;
- prozíravá péče o přírodní a kulturní dědictví a jeho ochrana.

Soudržnost se stala klíčovým slovem Lisabonské strategie z roku 2000 usilující o posílení konkurenceschopnosti EU vůči globálním výzvám. Jejím proklamovaným cílem bylo do roku 2010 vytvořit z Evropy světové centrum znalostní ekonomiky 21. století. Strategie popisuje ve své vizi evropský prostor jako atraktivnější místo pro investice a práci, vyznačující se znalostmi a inovacemi sloužícími pro růst a vytvářející více a lepších pracovních příležitostí.

Udržitelný rozvoj byl do Lisabonské strategie jako další klíčový rozměr doplněn na jednání v Göteborgu v roce 2001. Zpráva o soudržnosti EU z března 2004 nastolila téma územní soudržnosti, jež „sahá za pojetí ekonomické a sociální soudržnosti“. Politicky je cílem územní soudržnosti napomáhat vyrovnanějšímu rozvoji jednotlivých územních celků tím, že se sníží stávající disparity, bude se předcházet nerovnováznému rozvoji území, a to tím, že se s regionální politikou sladí sektorální politiky, které mají územní dopady. Na konferenci EU v Amsterdamu v červnu 2006 byly zdůrazněny tři dimenze soudržnosti: ekonomická, sociální a územní (EU 2007a:3-6).

Rozlišnosti mezi sociální, ekonomickou a územní soudržností definuje Finka (2006) pomocí těch subjektů, ke kterým příslušná politika soudržnosti směřuje a ke kterým se vztahuje. Podle něho sociální soudržnost směřuje k osobám a domácnostem, jejím cílem je odvrátit bídu a minimalizovat nezaměstnanost. Ekonomická soudržnost směřuje k podnikům, dalším aktérům ekonomického rozvoje jako jsou například odbory a další zaměstnanecké organizace a také k institucionálnímu prostředí podnikání, například daňovým systémům. Územní soudržnost se pak vztahuje k regionálním agregátům a územnímu kontextu ekonomické a sociální soudržnosti.

Koncept a obsah Územní agendy EU

Materiál zveřejněný jako podklad pro jednání ministrů zodpovědných za územní rozvoj na neformálním setkání v Lipsku dne 25. května 2007 se

v předkládací zprávě hlásí k Lisabonské a Göteborgské strategii EU zdůrazňující potřebu konkurenceschopnosti EU v globálním měřítku a v podmínkách informační společnosti a vzdělanostní ekonomiky 21. století. Pro tuto strategii hledá Územní agenda územní dimenzi. Ve svém zaměření na udržitelný rozvoj Územní agenda vychází z ESDP.

Evropská unie i svět jsou osm let po schválení ESDP odlišné: EU se rozrostla především o řadu zemí ve východní polovině Evropy a Evropa jako celek i celý svět čelí řadě nových výzev. Také stupeň sebepoznání Evropy jako fyzického a sociálního prostoru se v roce 2007 díky řadě analytických prací podporovaných prostředky EU (v případě Územní agendy EU zejména programu ESPON – European Spatial Planning Observation Network, Monitorovací síť pro evropské územní plánování) dramaticky liší od toho, co o sobě Evropa věděla v době vzniku ESDP. Toto poznání se mimo jiné týká rozmanitosti jednotlivých evropských regionů, jež dále vzrostla po rozšíření EU. Tento růst rozdílů a lisabonská a göteborgská strategie zřejmě vyžadují revizi dosavadní aplikace principu územní soudržnosti založeného ESDP. Role EU a členských zemí při prosazování územní soudržnosti a prostorového rozvoje jsou dány faktem, že prostorové uspořádání a územní rozvoj jsou ponechány v kompetenci členských zemí EU: cíle Územní agendy mají být dosahovány neformálními strukturami spolupráce.

Vlastní materiál Územní agendy EU je členěn do tří oddílů. První z nich je příznačně nazván Regionální identity a územní rozměr, druhý formuluje priority pro posilování strukturu-

ry evropského území a třetí se věnuje klíčovými akcím týkajícími se územního rozměru evropských a národních politik. V další části se budu zabývat především oddílem věnovaným prioritám, a to z hlediska České republiky jako člena EU.

Priority posilování územního kapitálu v Územní agendě

PODPORA ÚZEMNÍ POLITIKY
PRO METROPOLITNÍ REGIONY,
MĚSTA A MĚSTSKÉ OBLASTI
V POLYCENTRICKÉM USPOŘÁDÁNÍ

Debata o prostorové podobě integrované Evropy probíhající již po několik desetiletí přinesla postupně několik metafor pro prostorové uspořádání Evropy známých jako Modrý banán, Pentagon či Chobotnice. Zdá se, že v Územní agendě vyúsťuje (také pod vlivem objektivního poznávání například v programu ESPON) do obecně přijímané formy a zároveň do základny rozvojové strategie. Jedná se o hierarchizovanou strukturu sestávající z „centrálního prostoru Evropy“ (v terminologii ESPONu „Pentagonu“) vymezeného metropolitními prostory Londýna, Paříže, Milána, Mnichova a Hamburku, který mají vyvažovat „národní polycentrické systémy“ mimo tento centrální prostor, do nichž by přerůstaly stávající národní metropolitní regiony.

Skutečný vývoj především v nových členských zemích EU ale zatím spíše posiluje monocentricitu jak na národní úrovni, tak i v druhém pořadí na úrovni regionální. Posilování „vyvažujících“ regionálních center lze reálně očekávat jen v některých případech a zatím spíše opět formou monocentrických regionálních hierarchických systémů nežli polycentrických soustav.

To platí i v případě České republiky, kde vývoj 90. let 20. století dále posílil výjimečnou pozici Prahy a stabilizoval pozice regionálních center, z nichž se významem a potenciálem vyděluje především Brno (Hampl 2006). Úvahy o středoevropské síti metropolí, jejíž součástí by byla Praha, jsou konfrontovány s realitou spíše vzájemně konkurenčních vztahů těchto metropolí,

a to v řadě ohledů. Na národní úrovni se vztahy regionálních center v Čechách jednoznačně orientují na Prahu, zatímco na Moravě oscilují mezi Prahou a Brnem. Vzájemně obousměrné vztahy mezi regionálními centry jsou poměrně méně významné, s výjimkou východočeského „dvojčete“ – Hradce Králové a Pardubic. Vývoj směrem k polycentrickému uspořádání tedy lze reálně předpokládat (a tedy snad je žádoucí jej také podporovat infrastrukturálními investicemi) především na regionální úrovni využitím existujících vztahů regionálních center s jejich „satelity“ (například Olomouc–Prostějov–Přerov, Liberec–Jablonec nad Nisou, Ostravsko včetně Opavy, Zlín–Otrokovice–Uherské Hradiště, Plzeň–Rokycany, Ústí nad Labem–Teplice) nebo vztahů mezi menšími městy mimo dosah regionálních center (například Strakonice–Písek, Svítavy–Moravská Třebová–Česká Třebová–Ústí nad Orlicí). Jako prostory pro případné přeshraniční přesahy polycentricity se nabízejí především Liberecko a Žitavsko (jako součást Euroregionu Nisa) a Ostravsko v propojení na Hornoslezskou aglomeraci (Maier et al 2007).

PARTNERSTVÍ MĚSTA A VENKOVA, VYVÁŽENÉ VEŘEJNÉ SLUŽBY

V rozšířené EU, stejně jako v případě periferních částí některých starých členských zemí EU, nabývá na významu problém periferií mimo dosah metropolitních regionů či alespoň silných regionálních center. Tento problém má být podle Územní agendy řešen „partnerstvím měst a venkova“. Obsah ani forma tohoto partnerství ale nejsou v materiálu nijak blíže objasněny. Konkretizace takového partnerství bude zřejmě přenechána národním politikám prostorového rozvoje.

V požadavcích na dostupnost veřejných služeb pro venkov vycházelo pojetí ESDP důsledně z principu rovnosti přístupu k veřejným službám bez ohledu na místo pobytu obyvatele EU. Toto je nyní v Územní agendě nahrazeno požadavkem vyvážených veřejných služeb a jejich zajištěním pro venkov.

Očekávání vyjádřené v Územní agendě předpokládá, že dojde k další-

mu výraznému růstu cen energií, čímž se dále zhorší konkurenceschopnost periferií. Dosavadní zkušenosti jasně potvrzují, že i rozvoj informačních a komunikačních technologií (ICT) preferuje spíše urbanizované prostory metropolitních regionů. To zajisté nelze považovat za dobrou zprávu pro odlehle venkovské prostory.

Ve skandinávských zemích a Finsku řídké osídlená geograficky periferní území nabízejí vysokou kvalitu života a dobrou dostupnost veřejných služeb pomocí všech druhů dostupných technologií, včetně ICT (ESPON 1.1.2, 2005). Není asi náhodou, že se s problémem kvality života a dostupnosti služeb v odlehlejších územích nejúspěšněji vypořádávají země s vysokou mírou sociální solidarity a vysokým přerozdělováním, jímž se vytvářejí potřebné zdroje pro řešení tohoto problému. Je otázkou, zda nové členské země EU budou schopny následovat tohoto příkladu. Ty se totiž zatím orientují ve své sociální a fiskální politice spíše opačným směrem.

Česká republika na rozdíl od ostatních nových členských zemí EU nemá rozsáhlá periferní venkovská území mimo dostupnost regionálních center. Jedná se zde o některá odlehlá pohraniční území (Jesenicko, Osoblažsko, Broumovsko, Šumava a Pošumaví), ale také „vnitřní periferii“ (v pásu od rozhraní středních a jižních Čech na Českomoravskou vysočinu) popsanou Musilem již v 80. letech 20. století.

PODPORA (MEZI)NÁRODNÍCH CLUSTERŮ KONKURENČNÍ A INOVAČNÍ ČINNOSTI

Koncepce clusterů jako konkurenceschopné formy územního uspořádání v prostorech s menšími koncentracemi lidského a ekonomického potenciálu, nežli nabízejí metropolitní prostory, je zajisté možným řešením. I v informační společnosti a znalostní ekonomice 21. století totiž bude nezbytnou podmínkou konkurenceschopnosti prostorová koncentrace.

Podpora clusterů by podle Územní agendy EU měla být zaměřena do tří sektorů ovlivňujících vznik a fungování clusterů: podnikatelského, výzkumného a politického. K dosažení

skutečného efektu podpory v podobě globální či alespoň evropské konkurenceschopnosti clusterů mimo metropole a zejména mimo centrální prostor Evropy je přitom podstatné dynamizovat všechny tři uvedené sektory.

Inspirativní jsou některé současné evropské příklady, například úspěšné clusterové rozvíjející se podél úžiny Öresund ve východním Dánsku a v přilehlé části Švédska, v regionu Emilia-Romagna ve střední Itálii nebo v Irsku. Ve všech těchto případech ale byly clusterové založeny na expanzi prosperující metropole (Kodaně, Bologně, Dublinu) do zázemí, v případě Öresundu pak byl rozvoj zřejmě podnícen především novým propojením Kodaně, kodaňského letiště a švédského Malmö dvoupodlažním dálničním a železničním mostem přes úžinu.

Přenos konceptu clusteru do nových členských zemí EU by byl jistě žádoucí, i když zřejmě velmi náročný na ekonomický, organizační a v neposlední řadě také na lidský kapitál. Z dosavadních zkušeností z „řízeného přenosu konceptů“ z „vyspělého“ do „rozvojového“ prostředí se dá usuzovat, že relativně nejsnazší a nejrychlejší může být přesun ekonomického kapitálu jako „tvrdého“ faktoru. Daleko obtížnější a zdouhavější je přenos „měkkých“ faktorů, zejména toho, co Územní agenda pojmenovává jako organizační kapacitu. Ve veřejném sektoru si tento přenos můžeme představit jako posilování („infiltraci“) institucionální kapacity. „Lidský kapitál“ jako další „měkký“ faktor je zřejmě pro konkurenceschopnost a inovativnost klíčový. Lze jej rozmnožovat pouze dlouhodobými investicemi do kvality prostředí: sociálního (vzdělání, zdraví, bezpečnost) a fyzického. „Lidský kapitál“ je velmi mobilní – lidé se sami dokáží přestěhovat z jednoho místa na druhé, ale směr a cíl této mobility lze ovlivnit jen nepřímo, životními podmínkami v místě – tedy vedle ekonomiky opět kvalitou prostředí. Koncentraci „lidského kapitálu“ může výrazně napomoci právě urbanismus a územní plánování.

V ekonomickém ohledu by podpora clusterů zřejmě spočívala v přesunu části zvýhodnění (stimulace s využitím veřejných zdrojů) z geograficky odlehčích a strukturálně znevýhodně-

ných regionů ve prospěch aktivit v potenciálních clusterech – to vše v rámci zemí mimo centrální prostor Evropy. Viděno optikou jednotlivých dotčených států by se tak vlastně podporoval růst disparit v rámci států. Nelze totiž reálně očekávat vznik a prosperitu clusterů globálně či alespoň evropsky konkurenceschopných a inovačních činností „na zelené louce“ (ve smyslu sociálně ekonomickém, nikoliv fyzickém), tedy mimo již existující struktury a infrastruktury. Ty se nacházejí především v metropolitních prostorech a (ve druhé řadě) v regionálních centrech.

Reálným uplatněním principu clusterů v území mimo centrální prostor Evropy a mimo národní metropole by mohly být buď (1) přeshraniční clusterové, které nemusejí být územně spojené – mezi jednotlivými „póly“ clusteru mohou být i rozsáhlé málo rozvinuté „pohraniční“ prostory – nebo (2) mohou vznikat clusterové, jejichž konkurenceschopnost není založena tolik na inovační činnosti, jako spíše na dostupné kvalifikované pracovní síle a celkově nižších nákladech (pozemky, služby, doprava).

Příkladem potenciálního clusteru prvního typu by se mohla stát spolupráce v regionu *Centrope* (2003) s městy Vídní, Brnem, Bratislavou, Györem/Rábem nebo projekt *Regio-polis* měst Plzně a Řezna, popřípadě i Lince a Českých Budějovic. Otázkou je, do jaké míry jsou tyto sítě založené na iniciativě měst, popřípadě regionů, reálným základem pro vznik ekonomického seskupení clusteru – zda tedy budou za dnešními vizemi městských reprezentací, snad podpořenými infrastrukturálními investicemi asistovanými EU, zítra následovat také činy podnikatelů.

Druhým typem v poněkud méně ambiciózním provedení jsou již existující nebo vznikající clusterové automobilového průmyslu v Česku, na Slovensku a v Maďarsku či v Polsku. S jistou nadsázkou se již dnes dá hovořit o středoevropském automobilovém clusteru. Inovativní složka je v tomto případě ale spíše marginální; v nejlepším případě se jedná o technologický transfer. To lze považovat za přechodně výhodné, i když trochu nouzové řešení strukturálních problé-

mů 90. let 20. století. Teď je zřejmé na čase poohlížet se spíše po něčem, co automobilky nahradí, až se začnou přesouvat ještě dále od evropského centrálního prostoru, popřípadě co je vytěsní. Clusterové automobilového komplexu by se snad mohly stát podhoubím pro budoucí inovativní clusterové, přesně tak, jako popisovala „regiony – transplantáty“ Jane Jacobsová (Jacobs, 1984).

Pojetí „semi-inovativních“ clusterů s potenciální přeměnou na inovativní clusterové v méně rozvinutých částech Evropy odpovídá „širšímu“ pojetí soudržnosti, které usiluje o vytvoření podmínek pro kapitalizaci územního potenciálu a účinnou funkční integraci. Tím by mohly i méně rozvinuté části Evropy přispět k uskutečnění lisabonské a göteborgské strategie globální konkurenceschopnosti Evropy jako celku.

Uplatnění inovativních či aspoň „semi-inovativních“ clusterů by v nových členských zemích EU znamenalo odklon od dosavadní praxe, kdy iniciativním a primárním faktorem je (nadmárodní) kapitál a role veřejného sektoru spočívá v ponejvíce nepřímé strukturované technické podpoře a ekonomické stimulaci. V souladu s principem aktivní součinnosti a spoluzodpovědnosti všech stupňů veřejné správy a podnikání („governance“) by se měl stát spolu s regiony ujmout role iniciátorů a koordinátorů prostorového rozvoje, a to i aktivním strukturovaným, územně diferencovaným přístupem k alokaci podnikatelských investic, s přihlídnutím k jejich inovativnosti, materiálové, energetické a územní náročnosti a prostorovému efektu ekonomických aktivit, pro které jsou tyto investice určeny.

Přechod od řetězců pobočných montážních závodů k inovativním územním clusterům, deklarovaný Územní agendou EU, je podmíněn vyrovnáním významnosti finančního, institucionálního a lidského kapitálu: (nadmárodních) investic, (evropských, národních, regionálních, lokálních) institucí a kvality pracovní síly. Endogenní kapitál institucí a lidí je tedy nutným předpokladem pro tuto změnu a investice do tohoto typu kapitálu jsou tudíž klíčové.

Vytváření infrastrukturálních systémů je odedávna doménou vstupů veřejného sektoru do ekonomického života. Evropská unie se v uplynulých desetiletích aktivně podílela na koordinaci a vytváření zejména dopravních systémů a evropské fondy se využívaly i pro budování regionálních dopravních infrastruktur v méně rozvinutých územích.

Vícevrstvému vnímání územní agendy a lisabonské strategie růstu a globální konkurenceschopnosti Evropy jako celku odpovídá také rozšířený záběr evropské územní agendy od trans-evropských multimodálních koridorů a sítí též k propojení se sekundárními systémy a na optimalizaci dopravních a komunikačních módů v řídké osídlených a periferních částech Evropy. V bývalé „malé“ EU s převážně hustou sítí měst a infrastruktur a vysokým zalidněním bylo totiž reálné celkové pokrytí sítí kapacitních dálkových koridorů zejména dopravních infrastruktur, jež vedle podpory globálního obchodu zpřístupňují veřejné služby vyšších kategorií pro všechny občany. V rozšířené Evropě toto řešení může představovat pro rozpočty EU i národních vlád zejména nových členských zemí neúměrné zatížení. Navíc budování trans-evropských infrastruktur v nových členských zemích EU spíše posílí disparity v národním měřítku zvětšováním rozdílů mezi zlepšenou dostupností národních metropolí, popřípadě ještě některých koridorů například podél dálnic na jedné straně, a na druhé straně spíše se zhoršující relativní dostupností ostatního území. Konkrétní podoba naplnění cílů územního rozvoje ESDP v nových členských zemích tedy zůstává předmětem pro odbornou diskusi a politická rozhodnutí.

Neuzavřená zůstává diskuse o možnostech ICT jako kompenzace méně komfortního dopravního napojení periferií. Zdá se, že ani znalostní ekonomika se bez přímého fyzického kontaktu neobejde. Periferní regiony nových zemí EU mohou nacházet své konkurenční výhody spíše v doménách tradičnějších odvětví materiální

výroby, což znamená potřebu výkonného dopravního napojení na zdroje surovin a polotovarů a na (často velmi vzdálená) odbytiště výrobků.

Otázkou také zůstává, zda a jak bude možno z úrovně EU efektivně „dohlédnout“ až na podporu rozvoje sekundárních infrastruktur v periferiích, byť i jen v podobě jejich napojení na trans-evropské sítě, které jsou a zůstanou v periferních částech Evropy pohříchu řídké. Pokud zůstane podpora EU jen u napojení, bude tedy zřejmě věcí národních, popřípadě regionálních rozvojových politik členských zemí a jejich zdrojů zabezpečit rozvoj sekundární úrovně infrastruktur v těchto územích. To je jistě závažná zpráva zejména pro země jako je Polsko nebo Rumunsko.

Pro Českou republiku je od 90. let 20. století dopravní a energetické napojení na trans-evropský systém snad nejvýznamnějším celonárodním tématem územního rozvoje: pokud jde o dopravu, stačí si spočítat položky týkající se (zejména silniční) dopravy v kritériích a úkolech pro územní plánování a pro ústřední správní úřady v Politice územního rozvoje. Přesto se situace na silnicích a dálnicích spíše zhoršila, využívání ekologicky přijatelnější železnice jako dálkového trans-evropského dopravce kleslo a dopravní obslužnost území je trvalým problémem. Snad by se naše územní plánování mělo začít zabývat dopravním, ale i komunikačním a energetickým napojením na Evropu a ostatní svět z hlediska udržitelnosti. Jaké budou důsledky heroické éry budování dálnic, energetických zařízení a (snad) vysokorychlostních železničních tratí pro hospodářskou a sociální soudržnost mezi „napojenými“ a „nenapojenými“, pro zachování přírodních zdrojů a kulturního dědictví a pro vyváženější konkurenceschopnost regionů?

TRANS-EVROPSKÝ MANAGEMENT TECHNOLOGICKÝCH HAVÁRIÍ A PŘÍRODNÍCH KATASTROF

Vlivem klimatických změn a rostoucího vnímání technologických i dalších rizik jako součástí každodenního života je toto téma ze všech uvá-

děných priorit zřejmě nejdynamičtější. Národní státy Evropy doposud fungující v případech velkých havárií a katastrof národního rozměru jako svého druhu „pojišťovny“, hlavně pro veřejné infrastruktury a občany, hledají pro rizikovou společnost 21. století v EU manažera technologických havárií a přírodních katastrof, tedy v terminologii pojišťovnictví jakousi svoji nadnárodní „zajišťovnu“. Pozice EU jako „zajišťovny“ ale nebude jednoduchá a splnění této úlohy nebude snadné: na jedné straně bude unie čelit rostoucím rizikům převážně globálního charakteru (přírodní a technologické katastrofy) či přinejmenším převážně externího původu (terorismus); na druhé straně bude ve vytváření zdrojů pro prevenci i zmírnění následků katastrof EU jednoznačně závislá na členských zemích.

Tím hlavním budoucím rizikem, o němž všichni víme nejméně, je možná změna četnosti a rozsahu katastrof, respektive jejich eskalace. Bude-li 21. století obdobím eskalace rizik, jak již před lety prorokoval Ulrich Beck (2004) ve své knize Riziková společnost, lze při narůstající četnosti a rozsahu katastrof vyvolaných množícími se riziky očekávat obdobnou regresi solidarity, jaká je známa z předchozích staletí ze všech velkých a rozsáhlých válečných konfliktů. V situaci mnohočetných rizik a při bezprostřední zkušenosti z průběhu a následků havárií a katastrof mohou být jednotlivá společenství (státy) stále méně ochotna přispívat svými zdroji ve prospěch druhých. Katastrofy přestanou být něčím výjimečným a jejich důsledky bude „zajišťovna“ EU schopna stále méně pokrývat. Pokud tedy má EU plnit roli evropského manažera katastrof („zajišťovny“), musí její pozice vůči individuálním zájmům členských států (nejen) v této věci výrazně posílit, aby v případě eskalace rizik katastrof byla schopna prosadit odpovídající opatření v preventivní i následné oblasti, a to i proti případnému sobeckému chování ze strany některých členů – zejména těch, kteří se konkrétním typem rizika havárií či katastrof budou cítit méně ohroženi. Trend posledního období ve vývoji mocenské rovnováhy mezi unií a členskými státy je ale spíše opačný. Můžeme se jen dohadovat, zda se

mohou další havárie a katastrofy, ke kterým dojde (?) v nejbližších (?) letech (?), stát spíše potvrzením tohoto trendu či naopak impulzem pro jeho zvrat.

České územní plánování reflektuje nebezpečí přírodních katastrof zejména po zkušenosti z dvou katastrofálních povodní, které se staly pro střední Evropu dosud hlavním projevem klimatických změn. V případě managementu technologických havárií se posiluje vazba na civilní ochranu, která usiluje o omezení důsledků havárií. Méně se ale územní plánování věnuje preventivní složce managementu, jež by měla být plánování vlastní. Konkrétně by se mělo jednat o předcházení důsledkům technologických kolapsů robustností a zastupitelností infrastruktur. I nadále jsou celé části měst a regionů závislé na jediném zdroji vody, energie či tepla. Závislost na „velkých“ infrastrukturách dále posilují kapacitní a místně/regionálně jedinečné tahy dálnic, rychlostních komunikací a hlavních tratí drah, jimž postupně ubývají funkční alternativní objízdné trasy. V trans-evropském kontextu je na čase zabývat se například vzájemnou zaměnitelností zdrojů a tras vedení dodávek ropy a zemního plynu stejně jako evropských tras dálnic a železnic ve středoevropském prostoru.

POSILOVÁNÍ HLAVNÍCH TRANS-EVROPSKÝCH EKOLOGICKÝCH STRUKTUR A KULTURNÍCH ZDROJŮ

Evropa ztratila ve 20. století nejprve své světové ekonomické prvenství a posléze i pozici světového politického centra a mocenského hegemonu. Göteborgský monitoring plnění lisabonské strategie naznačil, že je pro ni ohroženo i postavení hlavního světového centra informací, vědy a vzdělanosti, což by bylo varovným signálem pro její konkurenceschopnost ve „znalostním“ 21. století. To, co zbývá jako silná a dosud vcelku spolehlivá konkurenční výhoda, jsou ekologické struktury a kulturní zdroje. V obou těchto případech nespočívá výjimečnost Evropy v množství či absolutní jedinečnosti, ale v rozmanitosti, mnohovrstevnatosti a všeobecné

dostupnosti. Stárnoucí evropská civilizace může uplatnit svoji silnou stránku představovanou moudrostí nabytou bohatou historií předchozích chyb a z nich pramenících poučení. Uplatnění této moudrosti vůči ekologickému a kulturnímu bohatství může podržet Evropu na výsluní atraktivity vůči mocensky dominantním USA a ekonomicky prudce rostoucímu pacifickému regionu.

Nejedná se přitom vůbec o jakési rozměňování kulturního dědictví a kulturní krajiny na příjmy z turismu. Poté, co se vyspělé části světa (snad) zbavily hmotné bídy a nedostatku, je totiž kvalitní fyzické a sociokulturní prostředí tím rozhodujícím faktorem pro kvalitu života. Evropa 21. století by se mohla stát světovým „vývozcem kvality života“ stejně, jako byla v 19. století vývozcem technologického pokroku a přinejmenším v první polovině 20. století vývozcem know-how.

Pokud se my Evropané oprostíme od jednostranného hodnocení své prosperity a kvality svého života pouze ukazateli typu HDP, můžeme do jisté míry „překreslit“ i mapu evropských územních disparit. K územnímu kapitálu Evropy se už dnes mohou započítávat vedle ekonomicky prosperujícího centrálního prostoru Evropy a metropolitních regionů také odlehle severské periferie Skandinávie a Finska, ale třeba také jihomoravský venkov se svým regionálním kulturním bohatstvím, identitou a vínem, které sice nemůže obstát v globální konkurenci, ale díky lidské práci a umu je stále lepší.

Shrnutí

Územní agenda se více než kterýkoliv z předchozích dokumentů hlásí k rozmanitosti identit a charakteristik evropských regionů a měst jako k nosnému prvku soudržnosti EU. Zároveň ale volá po integrované politice územního rozvoje, jež by využívala zdroje regionů a měst k dosažení konkurenceschopnosti EU v celosvětovém měřítku a pomohla by evropským regionům čelit řadě výzev, na prvních místech pak důsledkům klimatických změn, očekávanému dalšímu růstu cen

energií a dalšímu prostorovému soustředování investic tržní ekonomiky. Soudržnost Evropy spočívá v solidaritě při překonávání regionálně odlišných důsledků těchto výzev v zájmu konkurenceschopnosti Evropy jako celku.

Evropská unie nehodlá ani nemůže vyřešit problémy prostorového uspořádání a územního / prostorového plánování svých členských zemí. Pochopení významnosti územního kapitálu a priority jeho posilování pro konkurenceschopnost Evropy a pro udržitelný rozvoj jsou ale podle mého názoru pro naše územní plánování rozhodně významné a diskuse o nich by měla být předmětem našeho zájmu.

Česká republika již pocítila důsledky klimatických změn a vzhledem ke svým omezeným přírodním energetickým zdrojům zřejmě bude dříve či později muset revidovat svoji dosavadní energetickou politiku. Její poměrně atraktivní geografické poloze neodpovídá dosažený stupeň ekonomického rozvoje: v integrující se Evropě máme šanci toto zaostávání překonat. Potom ale bude pro Česko do budoucna možná důležitější míra solidarity EU vůči novým klimatickým a energetickým výzvám a rizikům nežli často diskutovaná bilance dosavadních strukturálních fondů přidělovaných ve prospěch rozvoje regionů vzhledem k částce, kterou do evropských fondů přispíváme.

Použité zdroje:

- BECK, U. *Riziková společnost*. Český překlad, SLON Praha, 2004.
Centrope, 2003: <http://centrope.info/baernew>
EU 2007: *Územní agenda Evropské unie: Za konkurenčnější a udržitelnější Evropu rozmanitých regionů*. Návrh k 7/3/2007. Český překlad http://www.mmr.cz/upload/files/uzemni%20planovani%20a%20stavrad/07.03.15_TAEU_Draft.cz.pdf
EU 2007a: *Územní stav a perspektivy Evropské unie: Za větší evropskou územní soudržnost ve světle cílů jednání v Lisabonu a Göteborgu*. Koncept 6/3/2007. Český překlad http://www.mmr.cz/upload/files/uzemni%20planovani%20a%20stavrad/07.03.15_TSP_draftcz.pdf

- ESPON 1.1.2, 2005: *Urban-rural relations in Europe*. <http://www.espon.eu> Helsinki University of Technology, Helsinki.
- ESPON 1.1.3, 2006: *Enlargement of the European Union and the wider European perspective as regards its polycentric spatial structure*. <http://www.espon.eu> KTH Stockholm
- FINKA. M. *Draft Working Paper for the Meeting of the European Working Group on Territorial Cohesion*. ARL Hannover 2006 (nepublikováno).
- HAMPL. M. *Soudobé a budoucí trendy urbanizace a jejich vliv na prostorovou organizaci naší společnosti*. Konference Urbes 2006, Praha.
- JACOBS. J. *Cities and Wealth of Nations*. Vintage Books New York 1984.
- MAIER. K. – MULÍČEK. O. – SÝKORA. L. – DRDA. F. *Dopravní dostupnost funkčních městských regionů a urbanizovaných zón v České republice*. Urbanismus a územní rozvoj 3/2007, ÚÚR Brno.
- Politika územního rozvoje České republiky*. MMR, Praha 2006.
- Regiopolis, 2006: <http://info.plzen-city.cz/attach/1002670060830181344.doc>.

*prof. Ing. arch. Karel Maier, CSc.
Fakulta architektury ČVUT*

ENGLISH ABSTRACT

On the document *Territorial Agenda of the European Union*, by Karel Maier

The *European Spatial Development Perspective*, a key document for Europe's sustainable development, was adopted eight years ago. Yet, the European Union and the whole world have changed considerably since then. The EU has been enlarged by a number of countries, mainly those in the Eastern part of the continent, with Europe and the world facing many a new challenge. This new material to be discussed by the EU's regional development ministers contains important priorities the member states will be confronted with and reacting to, under their own conditions. The article is looking for the Czech interpretation of some specific priorities and related problems.